فصلنامه مطالعات حقوق
Journal of Legal Studies
شماره سی و دوم. تابستان ۱۳۹۸، صص۱٦٦-۱٤۹ Vol 3. No 32. 2019, p 149-166
شماره شاپا (۲۵۳۸-٦۳۹۵) ISSN: (2538-6395)

ارزش اثباتی ادله و اسناد در دادرسی الکترونیک

محمد محسن پوران[۱]. بیژن دارایی[۲]
۱. گروه حقوق، واحد خرم آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، خرم آباد، ایران
m.mohsenpouran@gmail.com
۲. گروه حقوق، واحد خرم آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، خرم آباد، ایران

چکیده

یکی از راه‌های کارآمدی که می‌تواند زمان دادرسی را در کشور ما به طور قابل ملاحظه‌ای کاهش دهد، استفاده از فناوری اطلاعات در رسیدگی‌های قضایی است. با توسعه خدمات الکترونیکی در قوه‌قضاییه، دیگر نیازی به مراجعات مکرر اصحاب دعوا به دادگاه نخواهد بود و با ارائه خدمات از طریق اینترنت، زمان رسیدگی‌ها به نحو قابل ملاحظه‌ای کاهش پیدا خواهد کرد.

در حال حاضر دادگاه‌های الکترونیک و مبتنی بر وب به سرعت در جهان رو به گسترش است و خصوصیات منحصر به فرد این امر دولت‌ها را ناگزیر به استفاده از این امر می‌سازد. در ایران و در دهه هشتاد و در زمان ریاست آیت الله هاشمی شاهرودی قوه قضاییه به جای سفرهای استانی از طریق ویدیو کنفرانس به حل و فصل برخی پرونده‌ها می‌پرداخت که بسیار مفید و کار آمد و در عین حال مقرون به صرفه و سریع بود اما دادرسی الکترونیک نیاز به ابزار و سازوکار مناسب خود را دارد و آیین دادرسی مناسب در واقع زیر بنای این امر است. قانون آیین دادرسی مناسب، تعریف ادله اثبات در این نوع دادرسی، تهیه سخت افزار و نرم آفزار های مناسب، استفاده از تجارب سایر کشورها از جمله دیگر ابزار های مناسب این مهم می‌باشند.

واژه‌های کلیدی: فناوری اطلاعات، خدمات الکترونیکی، دادگاههای الکترونیک، وب

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-02-05]

مقدمه

اینترنت، و در کل صنعت I. T با سرعت شگرفی در جای جای زندگی ما نفوذ کرده و ناگزیر از بهره بر از آن هستیم. بانک‌ها، بیمارستان‌ها، ادارات دولتی، مدارس و دانشگاه‌ها همه و همه سعی در بهره وری و انطباق خود با این تکنولوژی می‌باشند. قصور و کوتاهی در آموزش و بکار گیری این تکنو لوژی عقب افتادگی مضاعف را باعث می گردد. دستگاه قضایی هم همگام با سایر ادارات سعی در بهره‌وری از این علم را می‌بایست داشته باشد کما اینکه تاکنون هم گام هایی برداشته است. اما از این مهم فقط و فقط در سطح امور اداری تحت نرم افزاری موسوم به سی ام اس[1] استفاده نموده و در امور قضایی در هیچ سطحی نه تنها استفاده ننموده بلکه دور نمایی به منظور استفاده از آن نیز مشاهده نمی‌شود حال پرسش و بیان مسئله این است که چگونه می‌توان از این تکنولوژی در رسیدگی‌های قضایی بهره جست و آیین رسیدگی برای چنین فرایندی چگونه خواهد بود؟

دادرسی‌الکترونیکی در واقع بحث مکانیزه کردن فرایند دادرسی است. دادگاه الکترونیک در اصل دادگاهی است که در آن حتی یک کاغذ نیز مورد استفاده قرار نمی گیرد و سیستم مدیریت آن به طور خودکار پرونده‌ها را مورد بررسی قرار می‌دهد تا پس از انجام هر مرحله، پرونده به کارمند دیگر ارجاع داده شود. این مساله باعث می‌شود که وضعیت موجود پرونده به راحتی قابل پیگیری باشد و به جای آنکه هر فرد برای دنبال کردن یک جریان قضایی ده ها بار به مراکز مشخص شده مراجعه کند، با پیگیری‌های الکترونیکی مراحل لازم برای پیشبرد وضعیت پرونده خود را دنبال کند.

ارزش اثباتی ادله و اسناد در دادرسی

امروزه، کشف حقیقت و احقاق حق به عنوان هدف عالی دادرسی و دستگاه قضایی که بجز با توسل و تمسک به ادله دست یافتنی نمی‌باشد به همین خاطر ادله اثباتی در فرایند دادرسی بسیار مهم می‌باشند بنابراین، موضوعی که با توسل به دلایل در مراجع صالحه به اثبات نرسد، به منزله امری است که در عالم حقوق فاقد اعتبار است.

با پیشرفت روز افزون الکترونیک و استفاده هرچه بیشتر دولت های پیشرفته از این تکنولوژی خصوصا در امر دادرسی بحث ادله اثباتی به یکی از مهمترین و محوری ترین و همچنین پیچیده ترین مباحث در علم حقوق عصر حاضر تبدیل گردیده است. بحثی که همپای تحولات در عرصه فناوری‌ها و ارتباطات دامنه حقوق و حدود تعهدات را به دنیای مجازی کشانده و تغییرات بسیاری را در این ارتباط موجب شده است.

دنیای مجازی و الکترونیک الزامات، فرصت‌ها، تهدیدها و محدودیت های خاص خود را دارا می‌باشد. با بوجود آمدن جامعه دیجیتالی و اطلاعاتی، بسیاری از فعالیت های انسانی دچار تغییر و تحول شده است و ابعاد این دگرگونی چنان گسترده است که شاید به جرات بتوان ادعا کرد که هیچ فعالیت و عملی یافت

1. C M S

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-02-05]

نمی‌شود که از فناوری و الزامات خاص شبکه بی‌بهره باشد. پدیده‌هایی همچون جهانی شدن، کار در فراسوی مرزها، تجارت الکترونیکی، بانک های الکترونیکی، و بسیاری امور دیگر کلیه شئون زندگی و حوزه های کاری منجمله حوزه حقوقی را به شدت تحت تاثیر قرار داده است.

با مطرح شدن بحث تجارت الکترونیکی اهمیت موضوع دوچندان می‌شود. بدیهی است در چنین فضای کاری نوع دعاوی مطرح شده و کثرت دعاوی، چگونگی اثبات رد یا تعدیل دعاوی و به به دنبال آن نوع ادله ارائه شده و مسائل حوزه جزایی بسیار متفاوت خواهد بود به عبارت دیگر اسناد و مدارک سنتی قابل استفاده در محیط‌های معمولی دیگر قدرت پاسخگویی به فضای شبکه و جامعه مرتبط از طریق شبکه را ندارد. نکته مهم آن است که ادله اثباتی لازم برای فعالیت در چنین فضایی باید برگرفته از ساختارها و الزامات این فضا باشد بنا بر این، شاید در متون سنتی و ادبیات نظری موجود در حیطه حقوق نتوان به روشنی و وضوح ادله ای را برای قراردادهای الکترونیکی استخراج کرد. با این حال، چهارچوب‌های مفهومی ارائه شده در رشته حقوق، در این زمینه نیز بسیار راهگشاست زیرا، با الگوگیری از روند تدوین ادله و دادخواهیهای مدنی و جزایی سنتی، می توان به تنظیم و ارائه ادله الکترونیکی پرداخت (محمدی، ۱۳۸۹، ۹۸).

بدیهی است در این رهگذر گرد آوری کلیه اسناد و مدارک کاغذی و الکترونیکی، مقابله و مقایسه این اسناد و استخراج متون مختلف بر گرفته از متون نظری، جرح و تعدیل داده‌ها، طبقه بندی، استخراج و مهندسی مجدد اطلاعات می‌تواند بسته قابل توجهی از ادله که قابلیت کاربرد در فضای شبکه را داشته باشد به دست دهد.

مبحث اول: مفهوم ادله الکترونیک

ادله جمع دلیل است و دلیل به معنای راهنما، راهبر، رهنمون و راهنمایی آمده است. (دهخدا، ۱۳۸۲، ۱۹۲). این واژه همچنین به معانی گواه، نشانه و آنچه برای اثبات ادعا به کار می‌رود نیز آمده است (مجتهدی، ۱۳۷۶، ۱۵۲).

طبق نظر علمای حقوق دلیل عبارت است از: «شیئ که از وجود آن پی به وجود شیئ دیگری می‌بریم» (مظاهری کوهانسانی، ۱۳۸۶، ۷۳)

از منظر حقوقی ، دلیل در دو مفهوم به کار می‌رود، نخست در مفهوم اخص که به هر وسیله ای گفته می‌شود که در قانون پیش بینی شده و در مرجع قضایی سبب اقناع دادرس به واقعیت شود و در مفهوم اعم، دلیل، فراهم آوردن وسایلی است که وجدان دادرس را اقناع کند (شمس، ۱۳۸۵، ۲۸).

ادله الکترونیکی عبارت است از اسناد و مدارک ثبت شده در سامانه‌های رایانه ای، اینترنت، و اتوماسیون‌های اداری. به عبارت دیگر، به اسناد و مدارک موجود در دنیای مجازی ادله الکترونیک گفته می شوند. بر این اساس می‌توان گفت هر گونه داده نرم افزار یا سخت افزار الکترونیکی که بتواند اطلاعات

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-02-05]

اررزشمندی را در راستای اثبات ادعا، دفاع، کشف جرم یا استدلال قضایی به دست دهد دلیل الکترونیکی محسوب می‌شود. دلیل الکترونیکی اطلاعات ذخیره شده‌ای است که در هر نوع دستگاه الکترونیکی می‌توان یافت و ار آن به به عنوان دلیل در نظام حقوقی بهره گرفت. این اطلاعات که ممکن است در اسناد کاغذی مکتوب موجود نباشند با توجه به توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات ایجاد کرده و به یکی از مهمترین ابزار در این خصوص تبدیل گردند. با دقت و بررسی در ماهیت ادله الکترونیکی به قابلیت‌هایی بر می‌خوریم که در سایر ادله قضایی نیست و این قابلیت‌ها مسلما دارای آثار و ویژگی‌های خود می‌باشند که در رشته‌های مختلف حقوق همچون کیفری، تجارت، خصوصی، بین‌المللی و سایر رشته‌های حقوق متفاوت خواهد بود. برخی از این تفاوت‌ها که به عنوان خصوصیت از آن می‌توان نام برد از این قبیل هستند (زرکلام، ۱۳۸۴، ۳۶).

الف: این ادله می‌توانند با نسخه چاپ ده خود همانند نباشند همانند اطلاعات ثبت شده در یک هارد دیسک. در این گونه مواقع مسلما نسخه الکترونیکی دارای اطلاعات بیشتری خواهد بود و به نظر می رسد بهره برداری از این نوع ادله در امور کیفری بسیار بیشتر رایج باشد کما اینکه در قانون جرایم رایانه ای نیز به آن اشاره شده است و آن را به رسمیت شناخته.

ب: استخراج و استحصال این ادله بعضا ممکن است نیاز به ارجاع کارشناس داشته باشد و توسط مرجع قضایی به راحتی تفسیر نشود.

ج: ادله الکترونیک این قابلیت را داراند که به صورت فشرده تبدیل گردندو بدین شکل قابلیت نگهداری و نقل و انتقال آن‌ها بسیار آسان خواهد بود.

د: ثبت و ذخیره این نوع ادله به اشکال مختلف ممکن است که از آن به فرمت یاد می‌کنند که مسلما باز خوانی آن می‌بایست با همان فرمت ثبت و ضبط صورت پذیرد.

ه: برخی از این اسناد و ادله همچنانکه در نقل و نتقال بسیار آسان تر هستند از نظر تکثیر هم قابلیت بیشتری دارند.

مبحث دوم: ادله و اسناد در مبادلات الکترونیک

در این مبحث و طی دو گفتار آتی به بررسی موضوع ادله الکترونیک و اسناد الکترونیک و همچنین امضاء الکترونیک خواهیم پرداخت.

گفتار اول: ادله الکترونیک

در دادرسی مدنی ارائه دلیل که وظیفه طرفین دعواست، در معنای سنتی خود اغلب با حضور فیزیکی شاهد صورت می‌گیرد و ارایه سند ویا هر نوشته ی دیگر به شکل دستی ارایه شهادت باحضور فیزیکی شاهد در دادگاه نزد دادرس و نیز اقرار با حضور اقرار کننده در دادگاه‌ها و یا با وقوع اقرار خارج از دادگاه و احراز

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-02-05]

متعاقب آن در دادگاه و همچنین خوردن سوگند در دادگاه صورت می‌پذیرد و قانون مدنی و همچنین آیین دادرسی مدنی نیز ادله را در همین قالب تجسم نموده اند و در کنار این شکل سنتی ارایه دلیل، می‌توان از شکل نوین ارایه دلیل الکترونیک که حاصل انعطاف در سیستم ادله سنتی است سخن گفت و این گونه ارایه دلیل به دو گونه عمده می‌تواند تحقق یابد: یکی ارایه در قالب سخت افزارهای حامل اطلاعات الکترونیک و دیجیتال، دیگری ارایه به شکل بر خط است همچنین هر یک از این دو قسم به ویژه قسم دومی به وجود امکانات، تجهیزات و تمهیدات خاص جهت ارایه دلیل الکترونیک نیازمند است که توضیحات کامل تر و بیشتری در مورد آن ها داشته باشیم (فیضی‌چکاب، ۱۳۸۳، ۶۵).

گفتار دوم: اسناد الکترونیک

ابتدا باید یادآور شد که کتبی بودن شرط اعتبار سند نیست و می‌توان گفت چیزهای دیگری که به منظور تحقق بخشیدن و اثبات واقع‌های حقوقی بکار گرفته شوند، در تحلیل حقوقی در زمره اسناد قرار می‌گیرند (کاتوزیان، ۱۳۸۰، ۲۷۶).

ذکر این مقدمه از آن جهت است که چون در تشکیل قراردادهای الکترونیک از داده پیام‌ها استفاده می‌شود و داده پیام نیز نوشته نیست. پس برای شناسایی اسناد الکترونیک و به تبع آن پذیرش قراردادهای الکترونیک باید مفهوم کاغذ را از مفهوم نوشته حذف کرد. قانون نمونه آنسیترال در این راستا اقدام کرده و شرط کتبی بودن را حذف کرده و داده پیام را هم ارزش با نوشته قرار داده و در بند اول ماده ۶ مقرر می‌دارد: «هرگاه قانون، مکتوب بودن اطلاعات را لازم بداند، این شرط به وسیله داده پیام محقق خواهد . . » با وضع این ماده در قانون آنسیترال، مفهوم کتبی بودن وارد فضای مجازی شده و از همان اعتبار نوشته در فضای سنتی برخوردار گشته است. قانون تجارت الکترونیک نیز مقررات مشابهی دارد. در ماده ۶ قانون تجارت الکترونیک بیان شده که: «هرگاه وجود یک نوشته از نظر قانون لازم باشد، داده پیام در حکم نوشته است. . . » پس هرجا که سندی لازم باشد داده پیام‌ها می‌توانند جانشین و در حکم آن باشند. علاوه بر این، ماده ۱۲ قانون مذکور نیز مقرر می دارد: «اسناد و ادله اثبات دعوی ممکن است به صورت داده پیام بوده. . . » و در نهایت ماده ۱۴ همان قانون بیان می‌کند داده پیام‌ها از حیث «اجرای مفاد آن و سایر آثار در حکم اسناد معتبر و قابل استناد در مراجع قضایی و حقوقی است». از ملاحظه مواد مذکور می‌توان استنباط کرد که مفهوم «داده پیام» با مفهوم «سند» هم‌عرض فرض شده است.

حال جای این سوال باقی است که آیا داده پیام‌ها در حکم سند عادی هستند یا سند رسمی؟

قانون تجارت الکترونیک به این سوال پاسخ صریحی نمی‌دهد ولی ماده ۱۴ قانون مذکور در این خصوص مقرر می‌دارد: «کلیه داده پیام‌هایی که به طریق مطمئن ایجاد و نگهداری شده‌اند از حیث محتویات و امضای مندرج در آن، تعهدات طرفین یا طرفی که تعهد کرده و کلیه اشخاصی که قائم مقام قانونی آنان

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-02-05]

محسوب می‌شوند، اجرای مفاد آن و سایر آثار در حکم اسناد معتبر و قابل استناد در مراجع قضایی و حقوقی است».

اگرچه این ماده داده پیام را در حکم «اسناد رسمی» قرار نداده ولی از اصطلاح «اسناد معتبر و قابل استناد» استفاده کرده و این امر حاکی از آن است که قانونگذار به سند رسمی تمایل داشته نه سند عادی. ماده ۱۵ همان قانون تکلیف مسأله را بهتر روشن می‌سازد زیرا صراحتاً مقرر می‌دارد: «نسبت به داده پیام مطمئن، سوابق الکترونیکی مطمئن و امضای الکترونیکی مطمئن انکار و تردید مسموع نیست و تنها می‌توان ادعای جعلیت به داده پیام مزیور وارد و یا ثابت نمود که داده پیام مزبور به جهتی از جهات قانونی از اعتبار افتاده است» بنابراین، از نظر عدم استماع انکار و تردید و لزوم ادعای جعلیت پیام مطمئن الکترونیک همانند سند رسمی است (ماده ۱۲۹۲ قانون مدنی).

از اجرای اصول اثبات نیز می‌توان چنین توجیه کرد که، چون دادگاه بر پایه اماره قضایی و تضمین‌های قانونی و فنی پیام الکترونیک را مطمئن شمرده و به این عنوان پذیرفته است، پیام را باید در حکم سند عادی شمرد که اصالت آن در محکمه مجهز شده است، هر چند که این احراز در پی تکذیب و انکار طرف نباشد. زیرا آنچه که به عنوان مبنای اعتبار اهمیت دارد، احراز اصالت است و نه انکار و تکذیب، و قانون در این باب به مورد غالب نظر دارد چرا که هر سند را محمول به صحت می‌داند مگر آنکه انکار و تردیدی صورت گیرد و نیاز به احراز اصالت باشد (کاتوزیان، ۱۳۸۰، ۱۷۳).

اسناد قرارداد الکترونیک نوع خاصی از قراردادها نمی‌باشد بلکه وصف الکترونیک فقط بیانگر نحوه‌ی تشکیل آن است یعنی شکل این نوع قراردادها به صورت الکترونیک می‌باشد تشکیل این نوع قراردادها معمولاً نیاز به تشریفات خاصی ندارد و به مجدد این که اراده‌ی افراد در خصوص ایجاد یک ماهیت حقوقی به مرحله‌ی اعلام برسد و مورد توافق قرار گیرد یک قرارداد بین آن‌ها تشکیل می‌شود همچنین روش اعلام اراده نیز اهمیت ندارد بلکه هر وسیله که دلالت بر قصد انشای افراد کند می تواند موجد آثار حقوقی گردد حال در قراردادهای الکترونیک اراده ی افراد از طریق ابزارهای الکترونیک تلاقی کرده و آثار حقوقی به بار می‌آورد و اعتبار چنین قراردادهایی که با گسترش فن آوری‌های نوین به ویژه اینترنت در امر تجارت مورد پذیرش و استفاده قرار گرفته اند، قابل انکار نیست حتی اگر قوانین به طور خاص تصریحی به آن نکنند به هر حال حضور قانون از نظر حفظ نظم عمومی و ایجاد چارچوب برای روابط حقوقی و معاملاتی افراد نیز لازم می‌باشد از همین رو است که با پیدایش شیوه‌ی نوین تجارت الکترونیک نظام‌های حقوقی به بستر سازی تقنینی آن مبادرت ورزیدند و در این میان برای تشکیل قراردادهای الکترونیک نیز قوانین و مقرراتی وضع شده است (شهیدی، ۱۳۷۷، ۷۹).

سند نوشته، امضاء واصالت سه عنصر اصلی تشکیل دهنده صورت یک سند معتبر است این سه عنصر در قانون تجارت الکترونیکی کاربرد زیادی دارد هر چند که هنوز مسایل و مشکلات خاصی برای بازسازی مکتوب، امضاء و اصل الکترونیکی وجود دارد به این ترتیب طبق تعاریف قانونی موجود سند عبارت است

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-02-05]

از هر نوشته که در مقام دعوی یا دفاع قابل استناد باشد سند به دو صورت رسمی و عادی می باشد در واقع اسنادی که در اداره ثبت اسناد و املاک و یا دفاتر اسناد رسمی یا در نزد سایر ماموران رسمی در حدود صلاحیت آنها بر طبق مقررات قانونی تنظیم شده باشند رسمی است غیر از اسناد مذکور در ماده ۱۲۸۷ سایر اسناد عادی است تبیین و تصریح قانون گذار در ضمن مبین این موضوع است که یک سند مکتوب، فارغ از نوع آن، امکان ارایه به سیستم قضایی و اداری را دارد بنابراین در تحلیل نهایی در دو سطح متمایز قابل تشخیص است که در سطح اول، اعتبار قانونی یک سند مکتوب به عنوان دلیل و لزوم پذیرش آن در سیستم اداری و قضایی است، سطح دوم عیار سنجی سند مکتوب است که پس از ورود به سیستم دادرسی و اداری تعیین می‌شود و در واقع ارزش اثباتی یک سند را محک می زند (**Gralla, 1998, 132**).

تفاوت سند عادی و سند رسمی در آثار حقوقی آن است که اسناد رسمی درباره طرفین و وراث و قائم مقام آنها معتبر است به این ترتیب در مقابل اسناد رسمی انکار و تردید مسموع نیست و طرف مقابل می تواند ادعای جعلیت به اسناد مزبور کند البته در اسناد رسمی تاریخ تنظیم معتبر است حتی بر علیه اشخاص ثالث در حالی که اسناد عادی فاقد چنین آثار معتبری در حقوق است مگر آن که از طرفی که سند بر علیه او اقامه شده است، مورد تایید قرار بگیرد، بنابراین شخص در زمان تنظیم یک قرارداد با حضور گواهان و امضاء همه صفحات در موقع بروز اختلاف، نگران ارزش اثباتی مدرک خود نیست و با اطمینان از نتیجه دادرسی اقدام می‌نماید در حالی که دارنده سند عادی از ارزش اثباتی مدرک خود کاملاً مطمئن نیست و منتظر رای قاضی می‌ماند این وضع درمورد دلایل الکترونیکی، قبل از تصویب قانون تجارت الکترونیکی ایران بدتر بود چون به اطلاعات الکترونیکی در حد یک قرینه توجه می شد و ممکن بود قاضی اساساً چنین مدرکی را نپذیرد تا مجبور به بررسی ارزش اثباتی آن گردد (**Bainbridge, 2004, 65**).

طبق تعریفی که در ماده ۱۲۸۳ قانون مدنی آمده است سند عبارت است از هر نوشته که در مقام دعوا یا دفاع قابل استناد باشد. و به موجب این تعریف سند دارای دو شرط اساسی است. اول این که به صورت نوشته باشد و دوم این که در مقام دعوی یا دفاع قابل استناد باشد با وجود قید «نوشته» برای سند که دلالت بر کتبی بودن آن می کند و تمام دلایلی که مکتوب نشده اند از تعریف خارج خواهند شد پس به این ترتیب می‌توانیم این گونه تعریف کنیم که سند نوشته ای است که برای اثبات یکی از اعمال حقوقی تنظیم می‌شود و منظور از نوشته همان خط یا علامتی می‌باشد که روی کاغذ یا چیز دیگری رسم شده و حاکی از بیان مطلبی می باشد پس بنابر این کتبی بودن شرط اعتبار سند نیست و می‌توان گفت چیزهای دیگری که به منظور تحقق بخشیدن و اثبات واقع‌های حقوقی بکار گرفته شوند، در تحلیل حقوقی در زمره‌ی اسناد قرار می‌گیرند (مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی ۱۳۸۴، ۸۷)

البته در این جا این سوال مطرح می‌گردد که که داده پیام در حکم سند عادی است و یا سند رسمی؟ در قانون تجارت الکترونیک پاسخ صریحی به آن داده نشده است ولی در ماده ی ۱۴ آن مقرر گشته است که کلیه داده پیام‌هایی که به طریق مطمئن ایجاد و نگهداری شده اند از حیث محتویات و امضای مندرج در

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-02-05]

آن، تعهدات طرفین و یا طرفی که تعهد کرده است و کلیه اشخاصی که قائم مقام قانونی آن محسوب می‌شوند، اجرای مفاد آن و سایر آثار در حکم اسناد معتبر و قابل استناد در مراجع قضایی و حقوقی می‌باشد البته لازم به ذکر است که این ماده داده ی پیام را در حکم اسناد رسمی قرار نداده است ولی به جای آن از اصطلاح اسناد معتبر و قابل استناد استفاده کرده است و این امر حاکی از آن است که قانون گذار به سند رسمی تمایل داشته است نه سند عادی البته در ماده ۱۵ همان قانون تکلیف این مساله روشن تر بیان شده است زیرا صراحتاً مقرر می‌دارد که نسبت به داده پیام مطمئن، سوابق الکترونیکی مطمئن و امضای الکترونیکی مطمئن انکار و تردید جایز نمی‌باشد و تنها می توان ادعای جعلیت به داده‌ی پیام مزبور وارد و یا ثابت نمود که داده ی پیام مزبور نیز به جهتی از جهات قانونی از اعتبار افتاده است. پس بنابراین از نظر عدم استماع انکار و تردید و لزوم ادعای جعلیت پیام مطمئن الکترونیک همانند سند رسمی است (امامی، ۱۳۷۷، ۸۱)

البته باید به این مطلب نیز اشاره شود که که در ماده‌ی ۱۴ قانون تجارت الکترونیک آمده است: کلیه داده پیام هایی که به طریق مطمئن ایجاد و نگهداری شده اند از حیث محتویات و همچنین امضای مندرج در آن تعهدات طرفین یا طرفی که تعهد کرده و کلیه اشخاصی که قائم مقام قانونی آن محسوب می‌شوند، اجرای مفاد آن و سایر آثار در حکم اسناد معتبر و قابل استناد در مراجع حقوقی و قضایی می‌باشد.

گفتار سوم: اعتبار ادله و اسناد الکترونیک در مبادلات الکترونیکی

حال که ارزش و جایگاه حقوقی داده پیام، هم‌عرض با اسناد رسمی، مورد پذیرش قانون قرار گرفته است باید دید شرایط داده پیام‌ها برای اینکه از چنین موقعیتی برخوردار باشند، چیست. پذیرش اسناد در قالب الکترونیک به معنای ایجاد اعتبار در تمام داده‌ها و اطلاعات الکترونیک نیست بلکه فقط داده پیام‌هایی ارزش اسناد رسمی را خواهند داشت که از شرایطی که قانون برای آنها مقرر کرده برخوردار باشند. این اسناد با این ویژگی خصوصیت خاص دیگری را به قراردادهای الکترونیکی می‌بخشد که به عنوان اعتبار اسناد الکترونیکی مورد بررسی قرار می‌گیرد. بنابراین، داده پیام‌ها باید ابتدا همان کارکردهای سند کتبی (مثل ثبات و دوام یا قابلیت استناد) را دارا باشند تا بتوانند از نظر حقوقی جایگزین آنها گردند.

بند اول: شرایط فنی لازم برای اعتبار اسناد الکترونیک

ماده ۱۴ قانون تجارت الکترونیک بیان می‌کند: «کلیه داده پیام‌هایی که به طریق مطمئن ایجاد و نگهداری شده‌اند از حیث محتویات و امضای مندرج در آن، تعهدات طرفین یا طرفی که تعهد کرده و کلیه اشخاصی که قائم مقام قانونی آنان محسوب می‌شوند، اجرای مفاد آن و سایر آثار در حکم اسناد معتبر و قابل استناد در مراجع قضایی و حقوق است». بنابراین داده پیام‌ها اولاً باید به طریق مطمئن ایجاد شوند و ثانیاً به طریق مطمئن نگهداری گردند. داده پیام‌ها توسط سیستم‌های اطلاعاتی تولید و نگهداری می‌شوند. زیرا سیستم

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-02-05]

اطلاعاتی عبارت است از «سیستمی برای تولید، ارسال، دریافت، ذخیره یا پردازش داده پیام» و البته چنین سیستمی باید از شرایط ایمنی و اطمینان فنی لازم برخوردار باشد. به همین منظور قانون تجارت الکترونیک از «سیستم اطلاعاتی مطمئن» نام برده که طبق تعریف باید شرایط زیر را دارا باشد:

۱- به نحوی معقول در برابر سوءاستفاده و نفوذ محفوظ باشد.

۲- سطح معقولی از قابلیت دسترسی و تصدی صحیح را دارا باشد.

۳- به نحوی معقول، متناسب با اهمیت کاری که انجام می‌دهد پیکربندی و سازمان‌دهی شده باشد.

۴- موافق رویه ایمن باشد.

منظور از رویه ایمن رویه‌ای است برای تطبیق صحت داده پیام، منشأ و مقصد آن با تعیین تاریخ و برای یافتن هرگونه خطا یا تغییر در مبادله، محتوا و یا ذخیره سازی داده پیام از یک زمان خاص. یک رویه ایمن ممکن است با استفاده از الگوریتم‌ها یا کدها، کلمات یا ارقام شناسایی، رمزنگاری، روش‌های تصدیق یا پاسخ برگشت و یا طریق ایمنی مشابه انجام شود، بنابراین، سابقه الکترونیکی مطمئن عبارت از داده پیامی است که با رعایت شرایط یک سیستم اطلاعاتی مطمئن ذخیره شده و به هنگام لزوم در دسترس و قابل درک است، در نتیجه، زمانی که داده پیامی تمام شرایط مقرر در قانون را دارد (داده پیام مطمئن) طبق ماده ۱۴ قانون تجارت الکترونیک، از حیث محتویات و امضای مندرج در آن، تعهدات طرفین و برای مفاد آن و سایر آثار در حکم اسناد معتبر و قابل استناد در محاکم هستند (کاتوزیان، ۱۳۸۰، ۱۷۵).

اگرچه، ابزارهای الکترونیک و فناوری‌های مربوط به تولید و نگهداری اسناد الکترونیک هنوز به اندازه اسناد کاغذی قابل اعتماد نیستند، اما فناوری‌های رایانه ای در این زمینه تا حدی پیشرفت کرده‌اند که بتوانند شرایط لازم برای اعتبار اسناد الکترونیک را فراهم سازند. البته لازم به ذکر است در برخی موارد اسناد مذکور نسبت به اسناد کاغذی دارای مزیت‌های بیشتری هستند زیرا حجم بسیار کمتری دارند، ذخیره و نگهداری آنها در نسخ متعدد امکان‌پذیر و بسیار ساده است و استفاده و بازیافت آنها نیز با سرعت و سهولت امکان‌پذیر است.

به هر حال، تأمین شرایط ایمنی و اعتبار اسناد الکترونیک و راه‌کارهای اجرای آن به عهده علوم رایانه‌ای و الکترونیک است و در صورت لزوم، متخصصان امر باید در مورد حصول شرایط مطمئن اسناد الکترونیک اظهار نظر کنند، تا اعتبار حقوقی آنها توسط محاکم مورد تأیید قرار گیرد.

بند دوم: اعتبار حقوقی و ارزش اثباتی اسناد الکترونیک

یکی از شرایط اصلی و اساسی هر سندی وجود امضاء در آن است. در واقع نوشته بدون امضاء فاقد ارزش و اعتبار حقوقی می‌باشد. در اسناد الکترونیک همانطور که در مباحث پیشین ذکر شد، امضاء الکترونیک به اسناد و قراردادهای الکترونیکی اعتبار و رسمیت بخشیده است. همچنین در مباحث پشین، دانستیم که داده پیام دارای ارزش و اعتبار حقوقی می‌باشد.

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-02-05]

در این راستا، ماده ۶ قانون تجارت الکترونیک مقرر می‌دارد: «هرگاه وجود یک نوشته از نظر قانون لازم باشد داده پیام در حکم نوشته است. . . » بنابراین هرجا سندی لازم باشد داده پیام‌ها می‌توانند جانشین و در حکم آن باشند. بخش دوم ماده مذکور نیز موارد استثناء از این قاعده عام را بیان می‌کند. مواردی که از نظر قانون نمی‌توانند در قالب اسناد الکترونیک قرار بگیرند عبارتند از:

۱- اسناد مالکیت اموال غیرمنقول

۲- فروش مواد دارویی به مصرف‌کنندگان نهایی

۳- اعلام، اخطار، هشدار و یا عبارات مشابهی که دستور خاصی برای استفاده از کالا صادر می‌کند و یا از بکارگیری روش‌های خاصی به صورت فعل یا ترک فعل منع می‌کند.

به غیر از اسناد مذکور، اسناد الکترونیک که مبتنی بر داده پیام‌ها هستند هم ارزش با اسناد کاغذی بوده و دارای اعتبار حقوقی و ارزش اثباتی هستند. ماده ۱۲ قانون تجارت الکترونیک در این خصوص مقرر می‌دارد: «اسناد و ادله اثبات دعوی ممکن است به صورت داده پیام بوده و در هیچ محکمه یا اداره دولتی نمی‌توان بر اساس قواعد ادله موجود، ارزش اثباتی داده پیام را صرفاً به دلیل شکل و قابل آن رد کرد» (کاتوزیان، ۱۳۸۰، ۱۷۸).

مبحث سوم: مقایسه ادله الکترونیک و ادله در قانون مدنی

در این مبحث، بحث ادله‌ها را بررسی می‌نماییم و بر آنیم که وجوه افتراق و تشابه ادله در قانون مدنی و آیین دادرسی مدنی را با ادله الکترونیک بیابیم.

گفتار اول: ادله اثبات دعوا در قانون مدنی و آیین دادرسی مدنی

ماده ۱۹۴ ق آ د م دلیل را چنین بیان میکند: «دلیل عبارت از امری است که اصحاب دعوا برای اثبات یا دفاع از دعوا به آن استناد می نمایند».

البته ادله اثبات دعوی از نظر علمای حقوق از دو منظر مورد بحث و گفتگو واقع شده لست یکی از منظر قانون آیین دادرسی مدنی و دیگری ز منظر قانون مدنی بدین شکل که عده ای از حقوقدانان معتقد هستند ادله اثبات دعوی از نظر ارزشی که باید به آن داده شود از موضوعات حقوق مدنی است و درمقابل عده دیگری غقیده دارند که ادله اثبات دعوی از این نظر که مورد استناد طرفین در دادگاه واقع می شوند و دادرس به آن رسیدگی می کند از موضوعات قانون آیین دادرسی مدنی می‌باشد.

قانون مدنی در ماده ۱۲۵۸ خود ادله اثبات دعوی را پنج قسم به شرح ذیل بیان می‌کند.

۱- اقرار

۲- سند

۳- شهادت

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-02-05]

۴- امارات

۵- قسم

گرچه قانون مدنی ادله اثبات دعوی را به پنج قسم فوق منحصر کرده اما به دلایل دیگر که در سایر قوانین به آن ها اشاره شده متعرض نگردیده مانند تحقیق محلی، معاینه محلی، نظریه کارشناس و علم قاضی.

گفتار دوم: ادله اثبات دعوا در دادرسی الکترونیک

کارشناسان برای بدست آوردن ادله الکترونیکی در دعاوی مطروحه از موارد ذیل استفاده می کنند.

رایانه، دیسکت، تلفن همراه، منشی تلفنی، شماره یاب تلفن، ضبط صوت. نرم‌افزارها، پیجرهای تلفن، پُست الکترونیکی، نوارهای کاست رایانه، لوح‌های فشرد، دیسک‌های سخت، کارتریج‌ها، رم رایانه ها، لاگ فایل‌های نرم‌افزارها، کوکی‌های اینترنت، فایل موقّت اینترنت، تاریخچه اینترنتی، رایانه‌های دیگر شبکه ازجمله سرویس‌دهنده‌ی شبکه، پیام‌های الکترونیکی نرم افزار شبکه، جعبه‌ی سیاه، بانک‌های اطّلاعاتی، پراکسی‌ها و غیره. . .

آیا هر سند و مدرک الکترونیکی را می‌توان به عنوان دلیل در دادگاه ارایه کرد؟ به‌طور کلی پذیرفتن این اسناد به عنوان دلیل منوط به ایجاد قناعت وجدان در قاضی رسیدگی کننده به دعاوی مطروحه است. با عنایت به ویژگی فضای رایانه‌ای که امکان دستکاری، تغییر، نسخه‌برداری و حذف اطلاعات الکترونیکی را به راحتی فراهم می‌کند، طبیعی است که دادرس در خصوص اعتبار اسناد مذکور با احتیاط بسیار رفتار کرده و در حالت عادی، حداکثر آنها را به عنوان قرینه‌ای بر مدعا تلقی کند. بر اساس قانون تجارت ایران پذیرش و ارزش اثباتی داده پیام در مواد ۵۲ الی ۵۴ به شرح ذیل است:

ماده ۵۲ – داده پیام در مقام دعوی یا دفاع قابل استناد است و در هیچ محکمه یا اداره دولتی نمی‌توان بر اساس قواعد ادله موجود ارزش اثباتی داده پیام را صرفا به دلیل شکل و قالب آن انکار کرد.

ماده ۵۳ – داده پیام در مقام دعوی یا دفاع قابل استناد است و ارزش اثباتی داده پیام مشابه با اسناد موضوع کتاب دوم قانون مدنی از جلد سوم در ادله اثبات دعوی (مصوب ۱۳ مهر و ۱۸ آبان ۱۳۱۴ است)

ماده ۵۴ – ارزش اثباتی داده پیام با توجه به شرایط ایمنی برای تولید، ذخیره و ارسال و نیز شرایط ایمنی که برای اطمینان از حفظ تمامیت داده پیام به کار گرفته شده و سایر عوامل مربوط تعیین می‌شود (دوست محمدیان، ۱۳۸۶، ۴۸).

قانون تجارت الکترونیکی راجع به داده پیامی که دارای ارزش اثباتی است سخن می‌گوید و دو استفاده از آن می‌شود: نخست اینکه داده پیام ممکن است دارای ارزش اثباتی باشد، چنانچه ظاهر ماده حکایت دارد و مقرر می کند که به طور کلی ارزش اثباتی داده پیامها با توجه به عوامل مطمئنه از جمله تناسب روشهای ایمنی به کار گرفته شده با موضوع و منظور مبادله داده پیام تعیین می‌شودو در این راستا رویه ایمن نیز

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-02-05]

تعریف شده است دوم اینکه اگر داده پیام فاقد شروط ایمنی یا عوامل مطمئن باشد از ارزش اثباتی برخوردار نخواهد بود این امر مفهوم مخالف ماده ۵۴ می‌باشد.

برای توضیحات بیشتر در خصوص ارزش اثباتی داده پیامها به چند نمونه خارجی آن نیز استناد می‌کنیم.

قانون مدنی فرانسه پذیرش ارزش اثباتی معادل اسناد کاغذی برای اسناد الکترونیکی را به تحقق دو شرط منوط نموده است:

شخصی که سند از عمل او ناشی شده به صورت مطلوبی قابل شناسایی باشد؛ ۲ـ سند الکترونیکی تحت شرایطی تولید و نگهداری شود که تمامیت آن را تضمین نماید.

پاراگراف دوم از ماده ۹ قانون نمونه آنسیترال معیارهایی را جهت تعیین ارزش اثباتی داده پیام ارایه نموده است: «میزان اعتبار روش تولید، ذخیره و یا مبادله داده پیام، روش حفاظت از تمامیت داده، روش شناساندن اصل ساز داده پیام و هر عامل مرتبط دیگر.

بدیهی است که با توجه به مقررات فوق‌الذکر گاه ممکن است داده پیام از هیچ ارزش اثباتی برخوردار نباشد (و درنتیجه دلیلی معتبر تلقی نگردد)

همچنین ممکن است کسانی با استناد به ماده ۱۲۸۴ قانون مدنی که می‌گوید: «سند عبارت است از هر نوشته که در مقام دعوی یا دفاع قابل استناد باشد»، با پذیرش پیغام‌های الکترونیکی به عنوان سند مخالف نمایند زیرا در این ماده نوشته بودن از شرایط اصلی سند، معرفی شده در حالی که پیغام‌های الکترونیکی نوشته نیستند و نوشته حتماً باید از ثبت جوهر یا ... بر روی کاغذ و ... به وجود آید. این مسأله در گذشته در فرانسه هم مطرح بوده تا پیش از تصویب قانون ۱۳ مارس ۲۰۰۰ و اصلاح قانون مدنی، به دلیل غلبه نوشته‌های کاغذی، نسبت به پذیرش اسناد الکترونیکی به عنوان ادله کتبی تردید وجود داشت. با اینحال رویه قضایی در این کشور پیش از تصویب قانون مذکور، ادله الکترونیکی را منوط به تحقق شرایطی به رسمیت شناخته و برای آنها همان قدرت اثباتی اسناد عادی را قایل شده بود: دیوان تمیز فرانسه در رأی صادره در تاریخ دوم دسامبر ۱۹۹۷ بیان داشته بود که «نوشته ممکن است بر روی هر حاملی (واسط یا قالبی) از جمله از طریق تله‌کپی، ایجاد و نگهداری شود مشروط بر آنکه تمامیت و انتساب آن به نویسندهٔ مشخص شده در نوشته تأیید شده و یا مورد اعتراض واقع نشود» (کاتوزیان، ۱۳۸۰، ۱۸۴).

نوشته باید به صورتی باشد که طرفین یا اشخاص ثالث نتوانند در آن تغییری ایجاد کنند. امکان تغییر دادن آنچه بر روی کاغذ نوشته شده بسیار کم است زیرا هر گاه مطلبی افزوده، حذف و یا جایگزین شود این امر در نخستین نگاه و براحتی قابل کشف است. در مقابل، یک فایل الکترونیکی را به راحتی می‌توان تغییر داد، مگر آنکه به خوبی از آن محافظت شده باشد. با این وجود، هر تغییری که در فایل الکترونیکی صورت گیرد آثاری از خود بر جا می‌گذارد (مثلاً تغییر تاریخ یا ساعت فایل). به علاوه، امروزه امکان مقابله با این مشکل از طریق به کارگیری امضاهای دیجیتال فراهم آمده است.

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-02-05]

قابلیت خوانده شدن: آنچه را که بر روی کاغذ نوشته شده است باید بتوان براحتی و «بطور مستقیم» خواند. بنابراین، زبان به کار رفته جهت تهیه نوشته باید برای اشخاص ذینفع قابل فهم باشد، در غیر این صورت این اشخاص به مترجم مراجعه خواهند نمود؛ این واقعیت ما را بر آن می‌دارد تصدیق نماییم که نوشته الکترونیکی نیز، اگرچه به صورت غیر مستقیم، قابل خواندن است، زیرا با آنکه این نوع نوشته به زبان دودویی نگاشته شده که برای انسان قابل رؤیت و فهم نیست معذلک با به کارگیری ابزاری مناسب می‌توان آن را خواند.

ثبات و دوام: نوشته کاغذی از ثبات و دوام کافی برخوردار است، معمولاً کاغذ با گذشت زمان از بین نمی‌رود. بدیهی است که این ویژگی در نوشته‌های الکترونیکی نیز وجود دارد و این نوع نوشته‌ها را می‌توان طی مدت زمان دلخواه نگهداری نمود.

قابلیت انتساب نوشته به فرد معین: در صورتی که نوشته‌ی موجود بر روی کاغذ، امضاء شده باشد براحتی می‌توان نویسنده آن را شناسایی کرد و حتی در غیر اینصورت و در مواجه با سند بدون امضاء نیز چنین امکانی فراهم است زیرا با مراجعه به کارشناس می‌توان خط افراد را تشخیص داده و نوشته را به فرد معینی منسوب نمود، اما در خصوص اسناد الکترونیکی وضعیت به گونه‌ای دیگر است زیرا ماهیت مجازی این نوع اسناد مانع از آن است که براحتی آنها را متعلق به فرد خاصی بدانیم. با این وجود، در حال حاضر با استفاده از انواع معینی از امضاهای الکترونیکی (از جمله امضای دیجیتال) امکان شناسایی نویسنده اسناد الکترونیکی نیز وجود دارد.

ملاحظه می‌شود که نظریه «معادل‌های کارکردی» در ضمن بیان کارکردهای اساسی نوشته استدلال می‌کند که اسناد الکترونیکی نیز قابلیت ارایه این کارکردها را دارند و نتیجتاً می‌توان آنها را نیز به عنوان سند نوشته (مکتوب) تلقی نمود و به عنوان دلیل در دادرسی‌ها پذیرفت.

یکی از شرایط اصلی و اساسی هر سندی وجود امضاء در آن است در واقع نوشته بدون امضاء فاقد ارزش و اعتبار می باشد زیرا قابلیت انتساب ندارد نوشته منتسب به اشخاص هنگامی قابل استناد است که امضاء شده باشد سند امضاء نشده ناقص است و مهمترین رکن اعتبار را نداردهر جند که ممکن است به عنوان قرینه تایید کننده سایر ادله مستند قرار گیرد. بنابراین اسناد الکترونیک بری اینکه دارای اعتبار باشند باید دارای امضاء باشند. در ادامه به شرح انواع امضاهای الکترونیکی می پردازیم.

امضای دیجیتال، یک امضا به مفهوم توشیح در قسمتی از سند نیست، بلکه داده‌های الکترونیکی است که بر اساس توابع ریاضی ساخته شده و با متن سند ترکیب می‌شود و داده‌های سند را نیز تبدیل به محتوای رمزی می‌کند که جز توسط کلید مقارنی که جفت نرم‌افزار تولید امضا است، رمز گشایی نمی‌شود و کلید مزبور هر چند که همراه با کلید تولید امضا ساخته می‌شود و قادر است داده‌های آن را رمزگشایی نماید، اما به نحوی ایجاد شده که به هیچ وجه نمی‌توان از روی آن نرم‌افزار تولید امضا را کشف نمود (مجتهدی، ۱۳۷۶، ۷۴).

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-02-05]

امضاهای دیجیتال هر چند همانند امضاهای سنتی به منظور تصویب اراده اشخاص عمل می‌کنند اما در حقیقت وظیفه مهمتری ایفا می‌کنند. آنها معمولاً برای اثبات صحت و کمال یک سند الکترونیکی ارائه می‌شوند. در جهت ارزش قانونی در اسناد تجاری معمولاًعلم حقوق به دنبال یک امضای الکترونیک واجد شرایط است که اعتبار خود را به اسناد اعطا کند و همان ارزش قضایی امضای دستی را داشته باشد. امروزه معتبرترین این نوع امضاها امضای دیجیتال می‌باشد. می‌توان گفت امضاهای دستی و دیجیتال وجه مشترکی دارند، ازاین نظر که هر دو به شخص خاصی پیوند دارند. با این تفاوت که در امضاهای دیجیتال هر کس کلید خصوصی امضاکننده را در اختیار داشته باشد می‌تواند با آن امضا ایجاد کند. ازاین جهت شاید بتوان امضاهای دیجیتال را با مهر مقایسه کرد. زیرا از جهاتی عملکرد مشابه دارند. مثلاً امضای دیجیتال اثبات نمی‌کند که شخص«الف» سند را امضا کرده است، اما اثبات می‌کند که دارنده کلید، سند را امضا کرده است (کروبی و اقبال، ۱۳۸۴، ۲۱۳).

در مورد امضاء الکترونیک و اعتبار آن در فصل سوم به طور مبسوط بحث خواهد شد.

برای این که یک سند دارای آثار حقوقی باشد و بتوان آن را به عنوان یک دلیل در دعاوی ارائه داد باید طبق شرایط خاصی تهیه شده باشد. در فضای سایبر، امضاهای الکترونیک به دلیل شرایط خاص وجودیشان قادر به این امر می‌باشند. امضاهای الکترونیک شرایط زمانی و مکانی و هویت اشخاص را کنترل کرده و فاش می‌سازند .در محیط الکترونیکی انواعی از امضاهای الکترونیکی می‌توانند ضامن کمال و عدم تغییر سند باشند واین امری است که در اسناد ممضی به امضاهای سنتی که با دست امضا شده‌اند، وجود ندارد. هیچ چیز نمی‌تواند اثبات کند که یک سند کاغذی به دلیل وجود امضا در پای آن تغییر نکرده است واین امری است که در اسناد ممضی به امضای دیجیتال قابل اثبات است. البته در فضای الکترونیکی خطر تغییرات اسناد چند برابر است. زیرا روش‌های اندکی برای ایجاد سورس یک پیام الکترونیکی وجود دارد و در ثانی اشخاص بدون برجای گذاردن رد پایی قادر خواهند بود یک پیام را که کنترل‌ایمنی ضعیفی بر آن اعمال می‌شود، دستکاری کنند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها:

دادرسی‌الکترونیکی در واقع بحث مکانیزه کردن فرآیند دادرسی است. دادگاه الکترونیک در اصل دادگاهی است که در آن حتی یک کاغذ نیز مورد استفاده قرار نمی گیرد و سیستم مدیریت آن به طور خودکار پرونده‌ها را مورد بررسی قرار می دهد تا پس از انجام هر مرحله، پرونده به کارمند دیگر ارجاع داده شود. این مساله باعث می‌شود که وضعیت موجود پرونده به راحتی قابل پیگیری باشد و به جای آنکه هر فرد برای دنبال کردن یک جریان قضایی ده ها بار به مراکز مشخص شده مراجعه کند، با پیگیری های الکترونیکی مراحل لازم برای پیشبرد وضعیت پرونده خود را دنبال کند.

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-02-05]

رسیدگی الکترونیکی، رسیدگی مبتنی بر وب است. سعی در کم کردن فاصله‌ها از طریق ارتباطات الکترونیکی دارد. شبیه این رسیدگی در زمان ریاست آیت الله شاهرودی در دستگاه قضایی مشاهده شد البته این نوع دادگاه به جای سفرهای استانی رئیس قوه قضاییه و از طریق ویدئو کنفرانس مبادرت به حل و فصل مشکلات قضایی با حضور اصحاب دعوا در دو مکان مختلف می نمود.

در این رسیدگی علی القاعده قاضی نیز باید از طریق وب وظایف خود را انجام دهد، قاضی دادگاه از طریق رایانه دلایل و مدارک طرفین را بررسی کرده و در صورت نیاز به تشکیل جلسه طرفین را از طریق پست الکترونیکی یاهرگونه روش قانونی دیگر مبتنی بر وب دعوت نموده یا ظهارات آنان را به صورت برخط و یا در صورت نیاز از طریق ویدیو کنفرانس و سایر روش های الکترونیکی استماع کند.

متاسفانه در کشور ما افرادی تصور می کنند اطلاعات مال آنهاست و تفکر فردی باعث جزیره ای شدن خدمات و عدم ارتباط سیستمی برای تبادل اطلاعات و ارتباطات است. نکته مهم دیگر سیاستگزاری کلان دولت است. دولت باید بستر های مناسب از جمله فیبر نوری را فراهم کند، بخش هایی را به هم متصل کند، دیتا سنتر های قدرتمند ایجاد کند و به این نحو در ارتقا سرعت اینترنت و امکان دسترسی عموم به آن اهتمام ورزد.

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-02-05]

فهرست منابع و مآخذ:

الف) منابع فارسی

۱- آخوندی، محمد. (۱۳۷۶)، آیین دادرسی کیفری. جلد دوم. چاپ دوم. انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

۲- السان، مصطفی. (۱۳۸۴). جنبه های الکترونیکی ثبت الکترونیک. ماهنامه کانون

۳- امامی، سید حسن، (۱۳۷۷). حقوق مدنی. جلد ششم. انتشارات اسلامیه. تهران

۴- امیری قائم مقامی، عبدالمجید. (۱۳۷۸). حقوق تعهدات. جلد دوم. نشر میزان. تهران

۵- جعفری‌لنگرودی، محمدجعفر. (۱۳۷۶). ترمینولوژی حقوق. چاپ هشتم. انتشارات گنج دانش

۶- جعفری لنگرودی، محمدجعفر. (۱۳۷۷)، ترمینولوژی حقوق. چاپ نهم. انتشارات گنج دانش. تهران

۷- جعفری لنگرودی، محمد جعفر. (۱۳۷۸). مبسوط در ترمینولوژی حقوقی. جلد چهارم. انتشارات گنج دانش. تهران

۸- مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی. (۱۳۸۴).

۹- رامبرگ، کریستینا. (۱۳۸۵). دستورالعمل تجارت الکترونیکی و تشکیل قرارداد در چشم‌اندازی تطبیقی ترجمه السان، مصطفی. مجله تخصصی دانشگاه علوم اسلامی رضوی. شماره ۲۰. سال هشتم.

۱۰- رضایی، علی. (۱۳۸۷). حقوق تجارت الکترونیکی. جلد اول. چاپ میزان

۱۱- زرکلام، ستار. (۱۳۸۴). قانون تجارت الکترونیکی و الفبای الکترونیکی. چاپ اول. نشر سلسبیل. مجموعه مقاله‌های همایش بررسی جنبه‌های حقوقی فناوری اطلاعات

۱۲- دوست محمدیان، حمید. (۱۳۸۶)، ادله الکترونیک و جرایم سایبر. ماهنامه تحلیلی فناوری اطلاعات. ش ۳۵.

۱۳- دهخدا، علی‌اکبر. (۱۳۸۲). لغت‌نامه دهخدا. جلد دوم. چاپ دوم. انتشارات دانشگاه تهران

۱۴- ستوده تهرانی، حسن. (۱۳۸۰). حقوق تجارت با تجدید نظر. نشر دادگستر. تهران

۱۵- شیروی، عبدالحسین- میری، حمید. (۱۳۸۸). بررسی تطبیقی انتقال الکترونیکی اسناد تجاری (برات سفته چک)، مجله اندیشه های حقوق. پردیس دانشگاه تهران

۱۶- شکوری‌مقدم، محسن. (۱۳۸۳). ابعاد حقوقی تجارت الکترونیکی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی

۱۷- شهیدی، مهدی. (۱۳۸۰). اصول قراردادها و تعهدات. جلد اول. انتشارات مجد

۱۸- شهیدی، مهدی. (۱۳۷۷). تشکیل قرارداد ها و تعهدات. جلد اول. چاپ اول. نشر حقوقدانان. تهران.

۱۹- شمس، عبدالله. (۱۳۸۵). آیین دادرسی مدنی، جلد سوم، چاپ پنجم، انتشارات دراک. تهران

۲۰- فیضی چکاب، غلام نبی. (۱۳۸۳). زمان وقوع عقد از طریق واسطه های الکترونیکی(همسویی قانون تجارت الکترونیک ایران با قواعد حاکم بر تجارت بین‌المللی). دوره ششم. شماره سیزدهم

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-02-05]

۲۱- کاتوزیان، ناصر. (۱۳۸۰). اثبات و دلیل اثبات. جلد اول. انتشارات میزان. تهران

۲۲- کروبی، محمد تقی. اقبال، منوچهر. (۱۳۸۴). امضای دیجیتال در معاملات الکترونیکی در پرتو حقوق آلمان. جلد اول. نشر بقعه. تهران.

۲۳- مجتهدی، ایرج. (۱۳۷۶). مبادله الکترونیکی اطلاعات تا تجارت الکترونیکی. موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی. چاپ اول. تهران

۲۴- محمدی، مرتضی. (۱۳۸۹). انعقاد قراردادهای الکترونیکی، مطالعه تطبیقی در حقوق ایران و کنوانسیون ۲۰۰۵ ژنو. رساله دکتری حقوق خصوصی. دانشگاه تهران

۲۵- مقامی‌نیا، محمد. (۱۳۹۱). نحوه انعقاد قراردادهای الکترونیکی و ویژگی‌های آن، مقاله هشتم. دوره ۱. شماره ۱.

۲۶- مظاهری کوهانستانی، رسول. (۱۳۸۶). ویژگی‌های قراردادهای الکترونیکی از دیدگاه حقوق مدنی ایران. رساله دکتری. دانشگاه تربیت مدرس

۲۷- نوری، مسعود، (۱۳۸۴)، اصول حقوق تجارت الکترونیک؛ با تأکید بر قانون تجارت الکترونیک ایران، فصل حوزه و دانشگاه، سال ۱۱، ش ۴۴

ب) منابع عربی

شیخ کلینی، محمدبن‌یعقوب. (۳۲۹ق). فروع کافی. جلد هفتم

علامه مجلسی، علامه محمدباقر. (۱۴۰۵ق). بحارالانوار. جلد هشتم

ج) منابع انگلیسی

1- Chissick,M. and Kelman ,A. (2000);Electronic Commerce: Law and Practice, Second Edition ,London .

2- Davies ,Lars(1997);Legal Barriers to E-Contracts, Formal Requirements and Digital Signature, in Law and internet ,Regulating Cyberspaces, Lillian Edwards and Charlotte Waelde ,Ed. Hart Publishing, Oxfordd .

3- Hill, Jennifer E. (2003);" The Future of Electronic Contracts in a International Sales:Gaps and Natural Remedies under the United Nations Convention on Contracts for Sale of Goods" ,Northwestern Journal of Technology and Intellectual Property, Vol. 2,Number 1,pp. 1-34,Fall

4- Gralla, Preston(1998); How the Internet Works 8, Karen Reinisch Edition,4th ED .

5- Bainbridge, David. I (2004) Introduction to computer Law, Forth Edition Longman, UK

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-02-05]

6- Davies ,Lars(1997);Legal Barriers to E-Contracts, Formal Requirements and Digital Signature, in Law and internet ,Regulating Cyberspaces, Lillian Edwards and Charlotte Waelde ,Ed. Hart Publishing, Oxfordd .

7- Frreiwald,susan. (2007). A First Principles Approach to Communication' Privacy Stanford Technology Law Review ;۷ ,Univ. of San Francisco Law Research Paper No

8- Mann, Ronald J, (2005), Winn Electronic Commerce, New yourk, second Edition

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-02-05]